

Pregled ključnih karakteristika, politika i programskih opcija “Polazne studije o ekonomiji brige i njege u Bosni i Hercegovini”

SAŽETAK

**PREGLED KLJUČNIH
KARAKTERISTIKA,
POLITIKA I
PROGRAMSKIH OPCIJA
„POLAZNE STUDIJE
O EKONOMIJI BRIGE
I NJEGE U BOSNI I
HERCEGOVINI“**

SAŽETAK

SADRŽAJ

SAŽETAK	6
Društveni i ekonomski kontekst u Bosni i Hercegovini	6
Šta je ekonomija brige i njege?	6
Briga i njega u brojkama: Kućni poslovi i poslovi brige i njege	8
INFRASTRUKTURA EKONOMIJE BRIGE I NJEGE U BOSNI I HERCEGOVINI	9
Briga o djeci	9
Briga o starijima	9
Briga o osobama s invaliditetom	9
PREPORUKE ZA POLITIKE I PROGRAMSKO PLANIRANJE	11
BIBLIOGRAFIJA	14
ZAVRŠNE NAPOMENE	14

SAŽETAK

Ovaj sažetak prezentira nalaze „Polazne studije o ekonomiji brige i njege u Bosni i Hercegovini“, kao i nesrazmjernu odgovornost za brigu i njegu koja je prebačena na žene, a koja je izvor rodne neravnopravnosti. Studija se oslanja kako na sekundarne podatke, tako i na primarne kvantitativne i kvalitativne podatke prikupljene putem anketnog istraživanja, fokus grupa sa ženama na temu neplaćenih kućnih poslova i obaveza brige i njege koje obavljaju, te kroz intervjuje obavljene s ključnim institucionalnim akterima (NVO-i, resorna ministarstva i socijalne službe). Studija predstavlja činjeničnu osnovu s ciljem pružanja podrške pozitivnim promjenama u Bosni i Hercegovini u smislu pravednijeg pružanja brige i njege (u kućnim poslovima, brizi o djeci, brizi o starijima i brizi o osobama s invaliditetom), što bi doprinijelo ekonomskom i socijalnom osnaživanju žena. Dato je petnaest preporuka, poduprtih pristupom koji se fokusira na **prepoznavanje, smanjenje i preraspodjelu** (eng. *'3Rs approach' - recognising, reducing and redistributing*) postojeće rodno determinisane podjele neplaćenih poslova njege u domaćinstvu, zajednici (civilnom društvu), tržištu (privatni sektor) i vladi (poboljšanjem pravne i institucionalne infrastrukture).

Društveni i ekonomski kontekst u Bosni i Hercegovini

U ekonomiji u Bosni i Hercegovini detektuju se tri glavne neuravnoteženosti: 1) veliki javni sektor i ograničeno stvaranje privatnog bogatstva, 2) ekonomija zasnovana na potrošnji, a ne proizvodnji i 3) loš izvozni sektor (35% BDP-a, jedan od najnižih u Evropi). Tendencija je da se ovo društvo karakterizira kao društvo podijeljeno na malu produktivnu populaciju i veći broj ljudi koji žive od doznaka vlade ili srodnika, uz značajne razlike između urbane i ruralne sredine. ¹

Tržište rada karakteriziraju mala aktivnosti i niska stopa zaposlenosti, i dok je nezaposlenost značajno smanjena, uglavnom zbog sve većih migracija, ona ipak ostaje visoka i iznosi 15,7 %, posebno u ruralnim područjima gdje su mogućnosti zapošljavanja ograničene. Prema podacima, oko jedna od tri radno sposobne odrasle osobe ima plaćeni posao, ali tek je svaka četvrta i zvanično

zaposlena. Zaposlenost je izrazito rodno determinisana, s visokim postotkom ekonomski neaktivnih žena, od kojih mnoge obaveze u domaćinstvu i brigu o djeci i starijima navode kao ključni razlog svoje neaktivnosti. Stopa zaposlenosti žena u Bosni i Hercegovini je 36,5 %, dok ona kod muškaraca iznosi 53 % (Podaci Svjetske banke za 2021. godinu²).

U nekim dijelovima zemlje uvedeni su programi samozapošljavanja i subvencioniranja zapošljavanja, naprimjer, u slučaju Zavoda za zapošljavanje Brčko Distrikta, dok je u Federaciji Bosne i Hercegovine to urađeno na kantonalnom nivou za žene starije od 40 godina. Međutim, ovi programi nisu konzistentni i razlikuju se između dva entiteta i Brčko Distrikta. Izdaci za socijalnu zaštitu su nešto ispod 19 % BDP-a, dok socijalna pomoć čini oko 4 % BDP-a. Najveći izdaci se odnose na isplate preživjelima rata i invalidnine, dok se najmanje troši na porodične i dječje dodatke, što pogađa žene kao neplaćene njegovateljice (UNDP u BiH, 2021.). Žene imaju manje šanse od muškaraca da dobiju državnu podršku, posebno u obliku penzije.

Šta je ekonomija brige i njege?

Kako je razotkrila globalna pandemija COVID-19, posao brige i njege je temelj društvenog i ekonomskog života. Ekonomija brige i njege se može definisati kao sektor ekonomije u sklopu kojeg se pružaju briga i njega i usluge koje doprinose njegovanju i reprodukciji sadašnje i buduće populacije. To uključuje **brigu o djeci, brigu o starijima, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i lične socijalne i kućne usluge** koje se pružaju **u plaćenim i neplaćenim oblicima i u formalnom i neformalnom sektoru** (Peng, 2021). Globalno, ekonomija brige i njege je jedan od najbrže rastućih sektora i glavni pokretač rasta zaposlenosti i ekonomskog razvoja. Međunarodna organizacija rada

(MOR) je 2018. procijenila da se očekuje da će globalna zaposlenost na radnim mjestima brige i njege porasti s 206 miliona na 358 miliona do 2030.

U Bosni i Hercegovini ekonomija brige i njege obuhvata oko 120.000 radnih mjesta ili 14,86 % ukupne zaposlenosti (u poređenju s prosjekom od 17,4 % u drugim evropskim zemljama). Ovi podaci zasnivaju se na Međunarodnoj standardnoj industrijskoj klasifikaciji (ISIC Revizija 4) i uključuju sektore brige i njege u obrazovanju, zdravstvenom radu, rezidencijalnoj njezi i socijalnom radu bez smještaja.

Sektori brige i njege u ovoj zemlji okarakterisani su kao složeni, s duboko ukorijenjenim problemima povezanim sa zdravstvenim sistemom koji ne pruža adekvatnu podršku ni ljudima u potrebi ni njegovateljima/icama, ograničenom politikom zapošljavanja i izuzetno

visokom stopom nezaposlenosti, posebno žena, te obrazovnim sistemom koji ne pruža dovoljnu podršku djeci s teškoćama u razvoju, kao i društvenom kulturom koja tradicionalno ima nedovoljno razvijenu empatiju prema potrebama za njegu i njegovateljima/icama.

Procjena potencijala za novo zapošljavanje u ekonomiji brige i njege izrađena je poređenjem udjela zaposlenosti u sektorima njege i ukupne zaposlenosti u Bosni i Hercegovini s evropskim prosjekom. Ukoliko bi učešće u sektorima brige i njege u Bosni i Hercegovini bilo na nivou evropskog prosjeka, onda bi to značilo ukupno 139.870 radnih mjesta u sektoru njege u ovoj zemlji. Razlika (20.429 radnih mjesta) daje približan pokazatelj potencijala za novo zapošljavanje u sektorima brige i njege.

POLJE 1

Studija slučaja: Predškolsko obrazovanje i potencijal za novo zapošljavanje

U 2020. godini u Bosni i Hercegovini je bilo ukupno 399 predškolskih ustanova: 215 javnih i 184 privatne ustanove. Ove ustanove je pohađalo 27.698 djece.

Ukupan broj zaposlenih u predškolskim ustanovama iznosio je 4.593, od čega su 4.303 (94%) žene. Oko 6.600 (ili 20%) djece koja su se prijavila za prijem u predškolske ustanove nije upisano zbog nedostatka kapaciteta. Uz pretpostavku da zaposleni u predškolskim ustanovama nastave raditi s istim brojem djece (šestero djece po zaposlenom), može se izračunati da bi osnivanje novih ustanova (kako bi sva djeca koja su se prijavila u predškolske ustanove mogla pohađati iste) rezultirala novim zapošljavanjem 1.104 zaposlenika. Pod pretpostavkom da se zadrži isti omjer muškaraca i žena (15 žena na jednog muškarca), to bi potencijalno rezultiralo zapošljavanjem 1.035 žena (vidi Figuru 1). Nova zapošljavanja u sektoru predškolskog obrazovanja bi također imala dodatni lančani efekat na širu ekonomiju.³

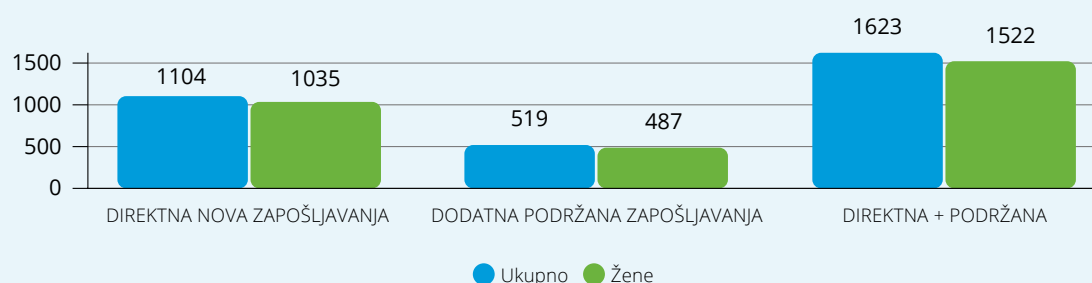

Figura 1. Potencijal za nova zapošljavanja u predškolskom obrazovanju

Briga i njega u brojkama: Kućni poslovi i poslovi brige i njege

Prema podacima MOR-a iz 2018. godine, većina poslova brige i njege na globalnom nivou je neplaćena i obavljaju ih uglavnom žene i djevojčice iz socijalno ugroženih grupa. Neplaćeni posao brige i njege je ključni faktor i za učešće žena u zapošljavanju i za kvalitet zaposlenja i utječe na uslove rada svih njegovatelja/ica (obično podcijenjen i nevidljiv rad koji se podrazumijeva i slabo je plaćen).

Figura 2 ilustruje broj sati koje žene provedu na dnevnim aktivnostima u Evropskoj uniji, Bosni i Hercegovini i Srbiji. Dok je prosjek u EU 3,5 sata dnevno, žene u Bosni i Hercegovini provedu najviše sati baveći se dnevnim aktivnostima (sedam sati dnevno). Slično kao u drugim zemljama, obim kućnih poslova se povećao tokom pandemije COVID-19, pri čemu su povećanje tog obima posla više preuzele žene nego muškarci (48% žena u odnosu na 39,1% muškaraca).

Podaci iz kvantitativne ankete u kojoj je učestvovalo 929 ispitanika/ca u Bosni i Hercegovini (49% muškaraca i 51% žena)* pokazuju da su žene provodile u prosjeku 1,85 puta više vremena na aktivnostima brige i njege (žene 6,32 sata, a muškarci 3,31 sat), dok su baveći se društvenim aktivnostima provodile samo 0,79 % vremena koje su muškarci provodili baveći se istim. Zaposlene žene su na poslovima brige i njege provele oko 5,33 sati, što je duplo više od zaposlenih muškaraca. Štaviše, žene u ruralnim područjima provele su nešto više svog vremena u neplaćenim aktivnostima brige i njege nego žene u urbanim sredinama (6,5 sati dnevno u odnosu na 6,2 sata). Istovremeno, muškarci u ruralnim sredinama su u prosjeku imali 4,20 sata neplaćenih poslova brige i njege, dok su muškarci u urbanim područjima na to izdvojili 3,01 sati (vidi Figuru 3).

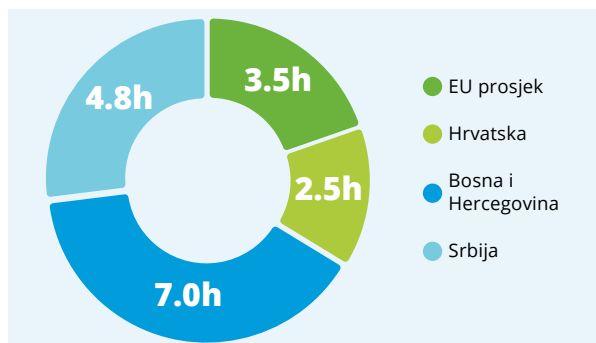

Figura 2. Broj sati koje žene provedu dnevno na neplaćene kućne aktivnosti

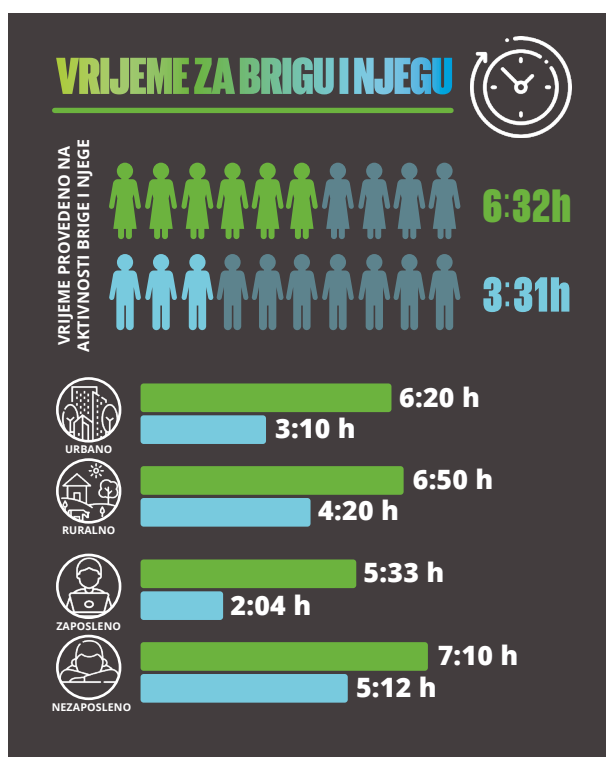

Figura 3. Korištenje vremena – žene i muškarci (na osnovu ankete)

POLJE 2

Uloga rodnih normi

Rodne norme i stereotipi reflektiraju stalno prisutne pretpostavke da su kućni poslovi i poslovi brige i njege odgovornosti žena. Anketirani ispitanici/e navode da se djevojčice više od dječaka uče da pripremaju obroke (54,6%), čiste kuću (67,78%) i peru odjeću (52,72%). Ispitanici/e su također izjavili da su tokom odrastanja bili izloženi učenju po uzoru, što ukazuje na to da su otac ili drugi muškarci u kući nikada ili rijetko pripremali obroke (53%), čistili kuću (55,6%) ili prali odjeću (69,8%). Ispitanici/e su trebali odgovoriti i pod kojima bi okolnostima muškarci smatrali prihvatljivim da preuzmu kućne poslove i brigu o djeci i starima. Dok je skoro polovina ispitanika/ca (48,74%) izjavila da je to normalno u svim okolnostima, više od trećine ispitanika/ca je izjavilo da je to prihvatljivo samo ako je partnerica/supruga bolesna.

INFRASTRUKTURA EKONOMIJE BRIGE I NJEGE U BOSNI I HERCEGOVINI

Briga o djeci

Formalna briga o djeci je strukturalni faktor koji ima utjecaja na rodno orijentisanu organizaciju neplaćenog rada u domaćinstvima i mogućnosti i učešće žena u zapošljavanju. Formalna briga o djeci u Bosni i Hercegovini se ne koristi kako treba zbog ograničene dostupnosti pristupačnih usluga.

U predškolskom uzrastu briga o djeci organizovana je po vaspitnim grupama po uzrastima: jaslene grupe za djecu od šest mjeseci do tri godine i vrtičke grupe za djecu od tri godine do početka školovanja (šest godina). Ponuda formalne brige o djeci je posebno loša u ruralnim područjima, a njen kvalitet je također problem. U globalnom poređenju, Bosna i Hercegovina je na pretposljednem mjestu po postotku djece upisane u institucije koje se bave pružanjem usluga brige o djeci.

Sistem usluga brige o djeci je složen. Službe za brigu o djeci i predškolsko obrazovanje uređeni su kao dio obrazovnog sistema, institucionalizirani su u okviru ministarstava obrazovanja, kojima se u Federaciji Bosne i Hercegovine upravlja na kantonalnom nivou, a u Republici Srpskoj na entitetskom nivou. Godine 2007. usvojen⁵ je Okvirni zakon o predškolskom obrazovanju, a finansiranje brige o djeci ne samo da se i dalje razlikuje po opštinama/općinama, već i u nekim kantonima (naprimjer, Hercegovačko-neretvanski i Zapadnohercegovački kanton). Lokalni zakoni još uvijek nisu usklađeni s Okvirnim zakonom iz 2007. godine i to je dovelo do razlika u primjeni. Dakle, dok Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju predviđa da predškolsko vaspitanje i obrazovanje treba da bude besplatno za svu djecu, to u praksi nije slučaj.

Prema podacima UNICEF-a iz 2022. godine, postotak djece u Bosni i Hercegovini uzrasta od tri do pet godina koja pohađaju rane programe obrazovanja bio je 13 % (podaci terenske studije iz 2012.), dok je prema novijim procjenama to 17 %⁶. Što se tiče upisa, u školskoj 2020/21. godini oko dvije trećine (64,3 %) djece predškolskog uzrasta bilo je upisano u javne vrtiće, a oko trećine (35,7%) je pohađalo privatne vrtiće. Broj djece koja čekaju na smještaj u predškolsku ustanovu je visok. Prema brojkama, oko 50 % djece u ovoj zemlji

pohađa obavezan 150-satni program predškolskog vaspitanja i obrazovanja u godini prije polaska u školu. Poređenja radi, prema podacima Eurostata, u prosjeku 94,8 % djece uzrasta od četiri godine do obavezne dobi za polazak u osnovnu školu pohađalo je predškolske ustanove u EU-27 u 2018. Najniža stopa u EU-27 bila je u Grčkoj (75%).

Briga o starijima

Prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, postotak stanovništva Bosne i Hercegovine starijeg od 65 godina u 2021. godini premašio je 14,2 %, a očekivani životni vijek je u prosjeku povećan na 80 godina za žene i 75 godina za muškarce. Dok se u Bosni i Hercegovini i dalje njeguju porodične vrijednosti koje podrazumijevaju brigu i negu starijih članova/ica porodice, veličina porodica se smanjuje, a ekonomske i poteškoće u zapošljavanju s kojima se suočavaju mladi i radno sposobno stanovništvo dovele su do povećanog nivoa emigracije, što kao posljedicu ima sve veći broj starijih ljudi koji se moraju brinuti sami o sebi. Podaci istraživanja ukazuju na to da je briga o starijima gotovo podjednako podijeljena između žena i muškaraca. Od anketnog uzorka koji je činilo 928 osoba, 18,8 % žena i 16,4 % muškaraca izjavilo je da se bavi brigom o starijim licima. Ovo ukazuje na to da je briga o starijima ukorijenjena u porodičnoj kulturi, a ne da je odgovornost žena, što opet ukazuje na to da djeca tokom odrastanja gledaju kako muški članovi porodice brinu o svojim roditeljima. I dalje postoji negativno viđenje života u specijalizovanim domovima za starije.

U BiH postoje dva javna gerontološka centra (starački domovi), jedan u Federaciji Bosne i Hercegovine i jedan u Republici Srpskoj, kao i različiti centri za starije koji pružaju svakodnevne aktivnosti i/ili usluge brige i njege. Njih obično organizuju nevladine organizacije ili privatna lica. Dostupnost, cijene i organizacija ovakvih centara se razlikuju u cijeloj zemlji, ali je ukupna ponuda ograničena, posebno u ruralnim područjima. U studiji UN Women iz 2021. godine, 72 % ispitanika/ca smatra da su usluge brige o starijima neadekvatne i nepristupačne.

Briga o osobama s invaliditetom

Ne postoje zvanični podaci o osobama s invaliditetom, niti zvanična definicija osobe s invaliditetom u Bosni i Hercegovini koja se primjenjuje na svim nivoima i u svim regulatornim okvirima u cijeloj zemlji, njenim entitetima i kantonima. U mnogim oblastima (socijalnoj i zdravstvenoj oblasti, penzionom osiguranju i zapošljavanju) koristi se različita terminologija. Prema procjenama iz popisa iz 2013. godine, broj osoba s invaliditetom iznosio je 294.058 ili 8,3 % stanovništva, od čega su 45 % (132.975) bili muškarci i 55 % (161.083) žene, dok je status 51.407 osoba bio nepoznat.

Kvalitet usluga za osobe s invaliditetom je opisan kao loš i stoga se o mnogim osobama s invaliditetom brinu članovi/ce porodice, i oni nisu uključeni u budžet sistema brige i njega. Najčešći negovatelji/ce su roditelji koji, u nedostatku socijalne podrške, preuzimaju ulogu i medicinskog/e radnika/ce i nastavnika/ce za svoje dijete. Tradicionalno, žene snose odgovornost za brigu o osobama s invaliditetom, posebno djeci. To utječe na njihove mogućnosti na tržištu rada, a samim tim i na prihode, jer briga o srodniku se ne plaća, niti priznaje od strane sistema zdravstvenog i penzionog osiguranja u ovoj zemlji.

Bosna i Hercegovina ima nekoliko zakona i podzakonskih akata kojima se uređuje pitanje invaliditeta, a politike u oblasti invalidnosti zasnivaju se na Standardnim pravilima Ujedinjenih nacija za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom i Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom. Štaviše, postoje entitetski i kantonalni zakoni koji se

bave potrebama i pravima osoba s invaliditetom, ali su opsežni i raznoliki. Kao rezultat složenosti sistema, negovatelji/ce često nisu upoznati/e s vlastitim pravima i pravima osoba s invaliditetom. U Polju 3 u nastavku prikazane su promjene napravljene u finansijskoj podršci, dok Tabela 1 navodi usluge podrške za koje ispitanici/e smatraju da bi bile od koristi negovateljima/icama.

POLJE 3

Promjene u finansijskoj podršci

U Federaciji Bosne i Hercegovine 2022. godine donesen je Zakon o roditeljima negovateljima, kojim je briga o osobi s invaliditetom priznata kao rad. Roditelji negovatelji sada će imati pravo na redovnu mjesečnu naknadu u visini neto minimalne zarade u ovom entitetu, kao i na penziona, invalidsko i zdravstveno osiguranje. Zakon definiše da status roditelja negovatelja sada može ostvariti srodnik bez starosnog ograničenja. Izmjenama i dopunama Zakona o dječjoj zaštiti Republike Srpske propisano je i da jedan od roditelja djeteta s teškoćama u razvoju može obavljati dužnost negovatelja/ice do navršene 30. godine života djeteta. Visina naknade za roditelja negovatelja, odnosno negovatelja/ice, se utvrđuje kao 25 % najniže plate u Republici Srpskoj u prethodnoj godini.

Tabela 1. Podrška/usluge koje bi bile najkorisnije negovateljima/icama

Koja od sljedećih podrški/usluga bi vam bila najkorisnija tokom dana koji ste upravo opisali?	
Novčana subvencija za porodicu ili za poslove brige i njega (npr. dječji dodatak, naknada za negovatelje/ice, starosna penzija, invalidnina)	59.6%
Nenovčana podrška za potrebe porodice (npr. hrana, lijekovi, odjeća, oprema za domaćinstvo)	34.1%
Besplatne državne usluge njega (npr. briga o djeci, briga o starijima, bolesnima ili osobama s invaliditetom)	46.1%
Besplatne komunalije (npr. voda, struja, usluge prevoza)	32.6%
Drugo	1.3%

PREPORUKE ZA POLITIKE I PROGRAMSKO PLANIRANJE

Neplaćeni poslovi brige i njege, uključujući rad u domaćinstvu, brigu o djeci, brigu o starijima i brigu o osobama s invaliditetom, kao i rodna determinisanost takvog rada, vezani su za više faktora. U kontekstu Bosne i Hercegovine ovo uključuje:

- Složenost sistema javne uprave i delegiranja ovlasti između različitih nivoa vlasti, koji često nisu koordinirani ili međusobno povezani.
- Nedostatak sistematskog pristupa rješavanju pitanja njege i pitanja

vezanih za njegu u cijeloj ekonomiji brige i njege.

- Jaz između politike i prakse, odnosno između onoga što je predstavljeno na papiru i onoga što se dešava ili se provodi u praksi.

U tabeli ispod navedeno je 15 preporuka koje imaju za cilj podržavanje pozitivnih promjena i pravednijeg pružanja brige i njege u domaćinstvima i zajednicama, a koje mogu doprinijeti osnaživanju žena.

Tabela 2. Pregled preporuka za politike i programsko planiranje

PREPORUKA	KATEGORI- ZACIJA POLITIKE	SEKTOR BRIGE I NJEGE	OPIS	NIVO NA KOJI SE POLITIKA ODNOSI
1 NAKNADE ZA PORODILJSKO ODSUSTVO ZA ZAPOSLENE ŽENE	Pravila o odsustvima	Briga o djeci	Majke zaposlene u javnim ustanovama primaju punu platu. Ipak, to općenito nije slučaj u privatnom sektoru. Preporučuje se da se promoviraju donošenje zakonskog rješenja koje će ovo pravo tretirati kao pravo iz radnog odnosa i biti plaćeno iz fondova zdravstvenog osiguranja, jednako za sve majke. Slična rješenja postoje u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu, ali ne i u Federaciji Bosne i Hercegovine.	Entitet/ Kanton
2 OBAVEZNO RODITELJSKO ODSUSTVO ZA OČEVE	Pravila o odsustvima	Briga o djeci	Formaliziranje obaveznog plaćenog roditeljskog odsustva za očeve (minimalno 30 dana) kao i dodatnih programa poticaja kako bi se očevi motivirali da uzmu odsustvo preko minimalnih 30 dana roditeljskog odsustva za očeve, omogućavajući da ono pokriva visok postotak ili 100 % prihoda prije odsustva. Zagovaranje obaveznog roditeljskog odsustva za očeve kako u organizacijama, putem uključivanja poslodavaca u normalizaciju roditeljskog odsustva za očeve (kako bi se osigurali poticaji za očeve), kao i uključivanje šire javnosti, naprimjer, koristeći kampanje za podsticanje roditeljskog odsustva za očeve. Korištenje zagovaranja i medijskih kampanja da se što više očeva ohrabri da preuzmu svoj dio obaveza. Javno zagovaranje može biti koristan alat za podizanje svijesti i potencijalno promoviranje dugotrajnih promjena.	Entitet/ Kanton
3 PROVOĐENJE KAMPANJE O ZAKONU O RADU	Pravila o odsustvima	Osobe s invaliditetom	Kampanja za promociju prava osoba s invaliditetom i njihovih negovatelja/ica, uključujući radna prava koja se odnose na odsustvo, fleksibilne poslovne angažmane (npr. skraćeno radno vrijeme, fleksibilno radno vrijeme, "zgušnjuto" radno vrijeme) i honorarni rad.	Država

4	ZAKON O USLUGAMA NJEGE	Usluge njege	Stariji Osobe s invaliditetom Briga o djeci	<p>Novi Zakon o socijalnoj zaštiti u Federaciji Bosne i Hercegovine fokusira se na sljedeće:</p> <ul style="list-style-type: none"> - socijalna zaštita i druga prava iz sistema socijalne zaštite i praćenje pružanja podrške korisnicima/ama; - usluge podrške u zajednici kojima se produžava boravak osoba s invaliditetom u porodici uz individualni plan podrške koji uključuje centre za dnevni boravak, pomoć u kući, život u zajednici uz podršku ili ličnu asistenciju; - usluge institucionalne zaštite kojima se osigurava smještaj i liječenje korisnika/ca u ustanovi, porodičnom modelu zbrinjavanja, prihvatilištu ili drugim organizovanim oblicima stanovanja; - usluge podrške i savjetovanja za pojedince/ke i porodice. 	Entitet/ Kanton
5	USLUGE POMOĆI U KUĆI	Usluge njege	Stariji Osobe s invaliditetom Briga o djeci	Različite usluge koje se pružaju kao pomoć u kući starijima i njihovim porodicama, osobama s invaliditetom i njihovim porodicama i roditeljima s dvoje i više djece. Ove usluge trebaju razvijati i nuditi kako javne, tako i privatne institucije i/ili javno-privatna partnerstva.	Kanton/ Lokalni
6	ZAPOSLIENJE ZA NJEGOVATELJE/ICE	Usluge njege	Stariji Osobe s invaliditetom Briga o djeci	Osiguravanje posebnih programa zapošljavanja za negovatelje/ice preko zavoda za zapošljavanje. Uvesti, naprimjer, saradnju između centara za socijalni rad i službi za zapošljavanje.	Entitet/ Kanton/ Lokalni
7	DNEVNA NJEGA	Usluge njege	Osobe s invaliditetom	<p>Uspostavljanje mobilne službe za posjetu i njegu osoba s invaliditetom tokom dana ako je staratelj/ica ili negovatelj/ica zaposlen/a. (Referentna tačka: Crveni križ Tuzla. Općina Lukavac je 2014. godine osnovala „Centar za njegu i pomoć u kući“. Centar pruža njegu i pomoć u kući starim, bolesnim i iznemoglim).</p> <p>Djeca: Osnivanje dnevnih centara za djecu s teškoćama u razvoju kako bi se pomoglo starateljima/icama i negovateljima/icama koji su zaposleni tokom dana. Ovi centri bi trebali imati zaposleno medicinsko osoblje kao i specijalizirane odgajateljke.</p>	Kanton
8	AKTIVACIJA OBESHABRENH ŽENA NA TRŽIŠTU RADA	Naknade za njegu po osnovu socijalne zaštite	Stariji Osobe s invaliditetom Briga o djeci	<p>Naknade za njegu po osnovu socijalne zaštite uključuju poreske olakšice i uplate gotovine za njegu, kao i programe uplate gotovine i programe zapošljavanja sa specifičnom komponentom njege.</p> <p>U vezi s ovim posljednjim, predlažu se posebne mjere aktiviranja (kombinacija savjetovanja, bilo individualno ili kroz klubove za traženje posla, i vaučer šeme) za žene koje su napustile tržište rada iz porodičnih razloga. Ova grupa žena je često u kategoriji obeshabrenih osoba (koje smatraju da ne mogu naći posao). Cilj je ponovno ih aktivirati.</p>	Entitet/ Kanton
9	ŠKOLA RODITELJSTVA	Naknade za njegu po osnovu socijalne zaštite	Briga o djeci	Uvođenje obaveznog školovanja za roditelje prvog djeteta, gdje je obavezno da oba roditelja pohađaju isto najmanje četiri sedmice (dva puta sedmično). Pohađanje škole za roditelje daje dodatne bodove prilikom upisa djece u vrtić.	Entitet

				Nuđenje dodatnih programa edukacije roditelja: škola za roditelje jednogodišnjaka i škola za roditelje tinejdžera. Ove edukativne programe treba organizovati u vrtićima u popodnevnim satima.	Lokalni
10	ANKETE O KORIŠTENJU VREMENA	Naknade za njegu po osnovu socijalne zaštite	Opći kućanski poslovi	Institucionaliziranje dugoročnog praćenja i korištenja modula o korištenju vremena u okviru istraživanja o potrošnji u domaćinstvima i olakšavanje integracije istraživanja o korištenju vremena u nacionalne statističke sisteme. Sistematsko korištenje razvijene metodologije omogućilo bi veću vidljivost za neplaćene negovatelje/ice. Ostale aktivnosti uključuju procjenu metodoloških ograničenja istraživanja o korištenju vremena (npr. registrovanje <i>multitasking</i> aspekta neplaćenih poslova njege) i načina na koji se prikupljanje podataka o korištenju vremena i analize usmjerene na politike mogu tretirati i kako se mogu identificirati i primijeniti primjeri dobre prakse.	Država/ Entitet
11	INFO-CENTAR	Naknade za njegu po osnovu socijalne zaštite	Osobe s invaliditetom Stariji	Uspostava info-centra na nivou kantonalne vlade u svrhu informiranja građana/ki s invaliditetom, njihovih staratelja/ica i negovatelja/ica o njihovim pravima na svim nivoima vlasti kako bi im se pomoglo u ostvarivanju ovih prava.	Kanton
12	RAVNOTEŽA IZMEĐU POSLOVNOG I PRIVATNOG ŽIVOTA	“Family-friendly” poslovni angažmani	Općenito	Država bi trebala uvesti obavezu fleksibilnosti poslodavca kako bi se poboljšala ravnoteža između poslovnog i privatnog života, a osiguravanje fleksibilne briga o djeci (rad na pola radnog vremena i fleksibilno radno vrijeme, kao i opcije punog radnog vremena) su ključna pitanja za zaposlene majke i mlade. Takva fleksibilnost je ključna za niz pitanja, od rješavanja problema nejednakosti u prihodima i povećanja udjela žena u radnoj snazi, do jačanja porodične jedinice kroz poboljšanu ravnotežu između poslovnog i privatnog života. Unapređenje svijesti o prednostima fleksibilnog radnog vremena i različitih vrsta radnih aranžmana (npr. honoraran rad, skraćeno radno vrijeme, fleksibilni rasporedi, kraće radne sedmice, rad na daljinu, hibridni rad) koji će pomoći ženama i muškarcima da pronađu bolju ravnotežu između privatnog i poslovnog života.	Država/ Entitet/ Kanton Entitet/ Kanton/ Lokalni
13	CENTRI ZA PRUŽANJE VIŠE VRSTA USLUGA NJEGE	Infrastruktura važna za brigu i njegu	Stariji Briga o djeci	Centri za pružanje više vrsta usluga brige i njege na općinskom nivou uključuju centre za zdravo starenje, brigu o djeci/vrtić i centre za aktivnosti za žene. Iako su finansijski samoodrživi, potreban im je operativni prostor, početni troškovi i spremnost i podrška aktera, kako međunarodnih tako i domaćih.	Lokalni
14	UČEŠĆE MUŠKARACA U KUĆNIM POSLOVIMA	Svijest javnosti	Kućanski poslovi	Putem kampanja ohrabriranja muškaraca da više učestvuju u obavljanju neplaćenog rada (npr. online reklamna kampanja u cijeloj zemlji i više reklamnih kampanja lokalnog karaktera putem vanjskog oglašavanja).	Država/ Kanton
15	ŽIVOT U STARAČKIM DOMOVIMA	Svijest javnosti	Stariji	Promovisanje života u staračkim domovima. Cilj je pomoći u rješavanju stereotipnih pogleda na život u staračkom domu.	Entitet/ Kanton

BIBLIOGRAFIJA

- Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2021). *Bosna i Hercegovina u brojkama 2021*. Dostupno na https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2021/NUM_00_2021_TB_1_BS.pdf. Pristupljeno 20. maja 2022.
- Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2021). *Demografija i socijalne statistike: predškolsko vaspitanje i obrazovanje u školskoj 2020/2021. godini: Prvo izdanje*. Dostupno na https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/EDU_07_2020_Y2_0_BS.pdf. Pristupljeno 13. januara 2022.
- Cantillon, S. and Teasdale, N. (2021). *Neplaćeni rad: Regionalna analiza za Evropu i Centralnu Aziju*, UNECE – UN Women Series: *Preoblikovanje ekonomije njege i jačanje žena za bolji oporavak* (eng. *Building Back Better*).
- Eurostat (2018). *Kako muškarci i žene koriste svoje vrijeme – statistika*. Dostupno na <https://ec.europa.eu/eurostat>. Pristupljeno 20. januara 2022.
- Eurostat (2020). *Statistika: Rano djetinjstvo i osnovnoškolsko obrazovanje*. Dostupno na https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Early_childhood_and_primary_education_statistics. Pristupljeno 14. januara 2022.
- Inter Press Service (2010). *Rodni i glosar razvoja: korisna alatka za novinare i pisce*.
- Međunarodna organizacija rada (2018). *Poslovi njege i radna mjesta njege za budućnost pristojnih poslova*. Dostupno na www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_633135/lang--en/index.htm.
- Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine (2016). *Platforma za razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini*. Dostupno na http://www.mcp.gov.ba/attachments/bs_Migrirani_dokumenti/Sektor/Obrastaj/Obrazovanje-Strate%C5%A1ki/Platforma_za_razvoj_pred%C5%A1kolskog_odgoja_i_obrazovanja_u_Bosni_i_Hercegovini_za_period_2017_do_2022_bos..pdf. Pristupljeno 14. januara 2022.
- UNDP u Bosni i Hercegovini (2021). *Socijalna inkluzija u Bosni i Hercegovina 2020 Nacionalni izvještaj o ljudskom razvoju - prošireni sažetak*. Dostupno na <https://www.undp.org/bosnia-herzegovina/publications/national-human-development-report-2020-social-inclusion-bosnia-and-herzegovina>. Pristupljeno 14. januara 2022.
- UNICEF (2022). *Profil zemlje: Bosna i Hercegovina*. Dostupno na <https://data.unicef.org/country/bih/>. Pristupljeno 13. januara 2022.
- UN Women Bosna i Hercegovina (2021). *Ekonomsko jačanje žena*.
- UN Women (2020). *Ekonomska vrijednost neplaćenih poslova staranja u Republici Srbiji. Rodna analiza*. Ovaj tekst je nastao u okviru projekta “Rodno odgovorno upravljanje”.
- UN Women (2020). *Neposredna procjena utjecaja COVID-19 na rodnu ravnopravnost, april–novembar 2020*.

ZAVRŠNE NAPOMENE

- 1 Dostupno na <https://eeca.unfpa.org/en/news/citing-poor-life-quality-almost-half-young-people-bosnia-and-herzegovina-ponder-emigration>.
- 2 Stopa učešća muškaraca i žena u radnoj snazi, za +15 populaciju (modelirane MOR procjene). Dostupno na <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.MA.ZS?locations=BA>.
- 3 To bi bio rezultat nabavke potrebnih dobara i usluga od strane sektora predškolskog obrazovanja za pružanje svojih usluga (indirektni ili efekti dobavljača), kao i nabavke onih koji su direktno ili indirektno zaposleni u sektoru predškolskog obrazovanja (inducirani efekti ili efekti prihoda). Procjenjuje se da će indirektni i inducirani efekti podržati dodatnih 519 radnih mjesta u široj ekonomiji.
- 4 Detalji studije zasnovane na anketi navedeni su u kompletnom izvještaju. Ispitanici/e su odgovorili na pitanje koje kućanske poslove i poslove njege obavljaju od 6 ujutro do 1 sat iza ponoći.
- 5 ‘Službeni list Bosne i Hercegovine’, br. 88/07.
- 6 Manojlović (2019). *Predškolsko obrazovanje u Bosni i Hercegovini - Pravo ili privilegija*. Dostupno na <https://diskriminacija.ba teme/pred%C5%A1kolsko-obrazovanje-u-bosni-i-hercegovini-pravo-ili-privilegija>. Pristupljeno 14. januara 2022.

Ovaj sažetak uredile su Sara Cantillon i Nina Teasdale, Glasgow Caledonia College, na osnovu izvještaja istraživača/ica Ekonomskog instituta Sarajevo.

**UN WOMEN JE AGENCIJA UJEDINJENIH
NACIJA POSVEĆENA RODNOJ
RAVNOPRAVNOSTI I OSNAŽIVANJU
ŽENA. KAO VODEĆA AGENCIJA U
OBLASTI ZAGOVARANJA ZA ŽENE
I DJEVOJČICE, UN WOMEN JE
USPOSTAVLJEN KAKO BI SE UBRZAO
NAPREDAK ZA ISPUNJAVANJE NJIHOVIH
POTREBA ŠIROM SVIJETA.**

UN Women podržava zemlje članice UN-a u postavljanju globalnih standarda za rodnu ravnopravnost, i radi sa vladama i civilnim društvom na kreiranju zakona, politika, programa i usluga potrebnih za osiguravanje efektivnog implementiranja standarda koji će istinski koristiti ženama i djevojčicama širom svijeta.

UN Women radi na svjetskom nivou da viziju Ciljeva održivog razvoja učini stvarnošću za žene i djevojčice i zagovara jednako učešće žena u svim aspektima života, fokusirajući se na četiri strateška prioriteta: Žene vode, učestvuju i imaju jednaku korist od sistema vlasti; Žene imaju prihod, sigurnost, pristojnu radnu i ekonomsku neovisnost; Sve žene i djevojčice žive život oslobođen od svih oblika nasilja; Žene i djevojčice doprinose i imaju veći utjecaj u izgradnji održivog mira i otpornosti, i imaju jednake koristi od sprečavanja prirodnih katastrofa i konflikata, kao i od humanitarnih akcija. UN Women također koordinira i promovira rad UN sistema u unapređenju rodne ravnopravnosti.

Zmaja od Bosne bb
71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

www.unwomen.org
www.facebook.com/unwomenbih
www.twitter.com/unwomenbih
www.instagram.com/unwomenbih